

INSTITUTIONEN FÖR
GLOBALA STUDIER

NÄR ETT HUSDJUR DÖR

*En antropologisk studie om människors
relation till husdjur och sorg*

Martina Eder

Examensarbete i socialantropologi

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Antropologprogrammet, SA1511
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT 2023
Handledare:	Anna Bohlin
Examinator:	Steffen Jöhncke
Antal ord	10 998

Abstract

Att sörja ett husdjur är en unik och komplex upplevelse som involverar en djup känslomässig reaktion på förlusten av en betydelsefull följeslagare. Denna kandidatuppsats utgår från antropologisk teoribildning och utforskar upplevelser av att förlora ett husdjur¹. Studien syftar till att belysa och förstå de sociala och kulturella aspekterna av att förlora, bearbeta och sörja ett husdjurs bortgång. Teman som utforskas inkluderar relationen mellan människor och husdjur, upplevelsen av ett husdjurs död samt omgivningens bemötande och reaktioner under sorgprocessen. Studien tar också upp husdjursägares praktiker och meningsskapande i tiden efter ett husdjurs död. Genom etnografiska kvalitativa metoder inklusive netnografi visar studien att relationen mellan människa och husdjur kan vara mycket stark och komplex och att husdjursägare ofta upplever stigmatisering på grund av de uppfattningar som kan finnas i samhället kring att sörja ett husdjur. Studien visar också att förlusten inbegriper avsaknad dels av djuret, och den unika relationen till det, men även förlust av den sociala positionen som husdjursägare. Det analytiska ramverket omfattas av begrepp som human-animal relations, antropomorfism liksom teorier och beskrivningar av stigma och passageriter. Examensarbetet är skrivet på svenska.

Nyckelord: Socialantropologi, human animal relations, sorg, husdjur, statusposition, övergångsrit

---

¹Med husdjur menas här sällskapsdjur, främst hund, katt, smådjur och häst samt lantbrukets djur. I denna studie avgränsas husdjur till enbart hundar och katter.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Inledning	4
Syfte och frågeställningar	5
Tidigare forskning och teoretiskt ramverk	5
Tidigare forskning inom animal-studies med fokus på sorg	8
Tidigare antropologisk forskning om sorg	8
Human animal relations	10
Antropomorfism	10
Stigma	11
Metod och material	11
Intervjuer	12
Netnografi	12
Urval	12
Etiska överväganden	13
Etnografisk analys	14
Det unika känslomässiga bandet	14
Sorgen gör ont	18
En komplicerad sorg	22
Omgivningens reaktioner	23
Husdjursägare som statusposition	28
Att gå vidare	29
Sorgens tre faser	30
Avslutning	33
Referenser	34

Inledning

With great love comes great grief

Betty J. Carmack

Våra husdjur har följt oss genom större delen av mänsklighetens historia. I var tredje svenskt hushåll bor det sällskapsdjur och de fyller en social funktion, ses som familjemedlemmar och vi lägger allt mer pengar på våra djur i form av veterinärvårdskostnader, försäkringar, hunddagis och tillbehör (Agraria djurförsäkring, 2021). Vi kan till och med ta med våra husdjur till många caféer och restauranger samt till våra arbetsplatser och valet av hundnamn görs med nästan lika stor omsorg som valet av barns namn. Som Kulick (2021) beskriver det; husdjuren har flyttat från våra bakgårdar och in till våra sovrum. De har blivit sällskapsdjur.

Ett husdjur kan betyda mycket för hälsan och välbefinnandet och för många människor är relationen till ett djur det närmaste man någonsin kommer upplevelsen av villkorslös kärlek liksom det för den äldre människan kan vara det enda sällskap som finns (Norling, 1990; Edney et al., 2006). Trots vetskapen om att djuret med största sannolikhet kommer att gå ur tiden före en själv så är det för många ändå en chockartad och sorglig händelse när ett husdjur dör. Men vad är det som händer när relationen bryts? Hur upplever man sorgen efter ett husdjur och hur ställer sig omgivningen till den sorgen?

Med tanke på hur vanligt förekommande sorg efter ett husdjur är vill följande studie undersöka denna form av förlust och utforska den som en social och kulturell process. Förhoppningen är att på så sätt bidra till en ökad förståelse av fenomenet och därigenom bidra till en större medvetenhet om hur det är att gå miste om ett husdjur.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att ur ett socialantropologiskt perspektiv undersöka sorgen efter ett husdjur. Genom kvalitativa intervjuer och netnografiska metoder undersöks hur sorgen efter ett husdjur, samt omgivningens reaktioner på denna sorg, uttrycks och upplevs.

För att uppnå detta syfte kommer studien att avhandla följande frågor:

- Hur upplever och uttrycker djurägarna sorgen och sörjandet efter ett husdjur?
- Hur upplever de relationer mellan människa och djur i ljuset av husdjurets bortgång?
- Hur uppfattar de omgivningens förväntningar och reaktioner i relation till sin förlust och sorg?

Tidigare forskning och teoretiskt ramverk

Det finns mycket forskning som berör relationer mellan människor och djur inom olika discipliner. Ett framträdande forskningsfält är *human-animal studies*, som undersöker de komplexa och multidimensionella relationerna mellan människor och djur (Shanklin, 1985). Intresset innefattar också delfältet *human-animal interaction* som utforskar interaktionen mellan människa och djur vilket kan bidra till en ökad förståelse för husdjursrelationens mening och värde för båda parterna i relationen.

Antropologin har mycket att bidra med till detta område, och har så gjort, (se exempelvis Lien & Pålsson, 2021; Kulick, 2017, 2021 och Haraway, 2008). Det finns dock relativt få antropologiska studier som berör just husdjur vilket möjligtvis kan bero på att kultur och socialitet har tenderat att bli ”humaniserade” och behandlas som något som främst har att göra med människor snarare än andra arter (Haraway, 2008). Detta har bland annat lett till att begreppet antropomorfism, det vill säga människans tendens att tilldela djur mänskliga egenskaper, har använts som ett sätt att motverka försök att föreställa sig socialitet bortom det mänskliga (ibid). Ett annat skäl kan vara att de etnografiska parallellerna har funnits tillgängligt i den antropologiska litteraturen i många år, men först relativt nyligen har information om djurens betydelse tolkats noggrant eftersom vad vi tänker på som ”vetenskapligt” förhållningssätt till studier av djur fortfarande utvecklas (Shanklin, 1985).

Av denna anledning inkluderar den tidigare forskningen relevant för denna studie både antropologiska bidrag men också sådana som spänner över flera vetenskapliga fält. Vetenskapsteoretikern Donna Haraway (2008) har varit bland de mest inflytelserika av dem som utforskar de politiska aspekterna av identiteter definierade i relation till djur och natur och i posthumanistisk anda hävdar Haraway att definitioner av naturen liksom definitioner av människan inte är neutrala utan konstrueras i politiska sammanhang.

Kulturanthropologen Molly Mullin (1999) argumenterar för att djur har många funktioner för mänskligheten. Ägodelar, familjemedlemmar, mat och förkroppsligande av naturen är några exempel på betydelser som djuren kan ha, och hon skiljer mellan hur synen ser ut i olika delar av världen. I industrialiserade länder är människor mest bekanta med djur som sällskapsdjur, där dessa betraktas som ägodelar som många människor använder som de gör med andra förbrukningsvaror. Detta argument går i linje med Ursula Aragunde-Kohl, José Gómez-Galán, Cristina Lázaro-Pérez och José Ángel Martínez-López (2020) och de två olika motiven som styr vår attityd till djur, där det ekonomiska övervägandet styr. Även om det självklart inte bara är i västerländska länder som djur betraktas som sällskapsdjur är det ändå troligt att de sociala och ekonomiska förhållandena i väst uppmuntrar människor till att göra betydande känslomässiga investeringar i sina relationer med husdjur. Samtidigt som husdjurshållande ökar och synen på djurvälstånd förbättras, innebär den strukturella kapitalismen incitament till att behandla djur som objekt eller resurser att utnyttja (Mullin, 1999). Människor använder dock sina sällskapsdjur för att skapa identiteter, samtidigt som de betraktas som älskade familjemedlemmar och följeslagare vilket ger starka känslomässiga band (ibid), något som gör ämnet komplext.

Anthony Podberscek, Elisabeth Paul och James Serpell (2005) problematiserar begreppet vänskap i relation till djur. En universell definition av vänskap är svår att hitta och även om relationen uppfattas som vänskap ur människans perspektiv så är det förmodligen olämpligt att kalla det vänskap ur djurens perspektiv eftersom djuret oftast har en underlägsen position och är i beroendeställning till människan. Förhållandet kan därmed klassas som ett asymmetriskt förhållande.

Aragunde-Kohl et al. (2020) menar att människor och djur samexisterar på olika och komplicerade sätt. Hur djur är socialt konstruerade påverkar hur de behandlas av det

mänskliga samhället och författarna hävdar att det finns två primära motiv i vår attityd till djur: tillgivenhet samt ekonomiska överväganden, och det är denna tvetydighet som gör det möjligt för människor att utnyttja dem. Denna konstruktion av vår syn på djuren skulle i så fall vara förklaringen till hur människor kan se sin hund som ett sällskapsdjur samtidigt som de kan låta den utnyttjas i plågsamma hundkamper. Här vill författarna betona att relationerna mellan människa och djur kan variera och skära igenom varandra och att det därför blir en relation som inkluderar social anknytning, social status, arv och familjevärderingar. De relationer vi bildar med djur och hur vi interagerar med varje art påverkas av flera faktorer, såsom individuella preferenser och sociala och kulturella normer.

Om ovanstående studier fokuserar på vad djur har för betydelser för människor så riktar antropologen Don Kulick (2017) i stället in sig på själva kommunikationen mellan djur och människor och talar om begreppet *perspektivism*. Han menar liksom antropologen Viveiros de Castro som myntade termen, att man bör föreställa sig en universell kultur som delas av både människor och djur. Perspektivismen, liksom det posthumanistiska perspektivet överlag, vänder sig emot den klyftliknande separationen av människor och djur som har präglat vetenskapen och påpekar att det krävs ett fantasifullt sätt att se på djurvärlden och där ingår kommunikationen med den. Kommunikation mellan människor och djur är både möjlig och önskvärd menar Kulick, och perspektivismen formar en förståelse för de sätt som kommunikationen bör ske genom. Kulick betonar vikten av att se djur som aktörer med sina egna rättigheter och därmed behöver man kommunicera och med dem på deras egna villkor och respektera deras olika kommunikationsformer. Perspektivism hänvisar till idén att handlingar som ser olika ut ur olika perspektiv i själva verket är densamma, men att både djur och människor har sina egna subjektiva perspektiv och sätt att uppfatta världen. Att sträva efter att förstå dessa olika perspektiv och erkänna dem är en förutsättning för att kunna kommunicera med djuren på ett sätt som de förstår. Kulick menar att perspektivism, till skillnad från antropomorfism där enbart människans projektioner uppmärksammas, är ett sätt att utveckla kommunikationen mellan djur och människor och att djurs perspektiv inte ska ses genom en mänsklig lins.

Tidigare forskning inom animal-studies med fokus på sorg

Den tidigare forskning som berör både animal-studies och sorg härrör främst från sociologi och psykologi och har fokus på den känslomässiga upplevelsen. Psykologerna Archer & Winchesters (1994) studie om husdjursägare vid och efter husdjurs död fann att husdjursägarna upplevde intensiv sorg efter sina husdjurs död, och detta var särskilt tydligt hos människor som levde ensamma. På samma sätt rapporterar Wrobel & Dye (2003) om känslor av tomhet, sorg, psykisk smärta, aptitlöshet och sömnstörningar hos deltagarna i sin studie, faktorer i sorgprocessen som är samma för sorg efter en människa. Förlust av husdjuret ansågs dock oftast inte vara en ”betydande” förlust ur omgivningens perspektiv vilket bland annat resulterade i att resurserna för socialt stöd och sorgbearbetning inte var tillgängliga för människor som sörjer ett djur (Archer & Winchester, 1994).

Även psykologerna Gosse & Barnes (1994) har berört möjligheten för sorgbearbetning för husdjursägare, och menar att eftersom sorg efter människor är erkända som en avgörande händelse i en människas liv så finns det en mängd olika institutionella rådgivare och program för att hjälpa personer som upplever dödsfall vilket inte erbjuds i samma utsträckning när ett husdjur går bort. Detta trots att rapporter från veterinärkliniker i USA visar att vissa klienter sa att de hellre förlorade sin man eller fru än sitt husdjur (Carmack 1985), något som visar på ämnets allvar när det gäller välbefinnande hos dessa människor. Det finns också flera internationella studier om människor som begått självmord under sorgprocessen efter att ha förlorat ett husdjur (ibid).

Tidigare antropologisk forskning om sorg

Forskning kring sorg och sörjande har varit dominant inom framför allt psykologiska och psykiatriska discipliner där individernas känslor har uppmärksammats snarare än sociala och kulturella sammanhang. Inom antropologin har sorg behandlats på olika sätt, inte minst med fokus på begravningar, ritualer och symboler. Känslor är komplexa och upplevelser av sorg kan inte särskiljas från det sociala och kulturella sammanhanget. Normer och värderingar styr hur man ska bearbeta, hantera och genomleva sorgen för att återgå till det normala livet. Etnologen Britta Lundgren (2006) har studerat sörjandets processer och hur människor hanterar hastig och oväntad död, där sambandet mellan kultur och sorg analyserats. Resultaten visar att det

kulturella trycket kring sorg är stark och att det finns normer över vad som är rätt och fel i sörjandet, vilket försvårar sorgen ytterligare.

Under 1970-talet växte forskningsområdet *ritual studies* fram (Hornborg, 2005). Att genomgå en sorgprocess inkluderar nästan alltid någon typ av ceremonier eller ritualer och i antropologins historia har detta behandlats i olika sammanhang vilket innebär att det finns en omfattande litteratur om ritualer. Van Genneps (1960) teori om övergångsriter handlar om ceremonier eller ritualer som markerar en människas övergång från en social status till en annan och dessa riter är indelade i tre olika faser, separationsfasen, liminalfasen och återintegrationsfasen. Övergångsriter har sedan uppmärksammats av flera andra discipliner och är ett relevant analysverktyg vid forskning om sorg. Teorin har utvecklats vidare av Turner (1969) som menar att ritualer kan ses som symboliska handlingar och meningsskapande som är viktigt att undersöka, eftersom det kan betraktas som en slags kommunikation som vidare kan ses som ett språk. Det går i linje med Geertz (1993) tankar om symboler och mening som själva definitionen av kultur. Symbolernas betydelse för det mänskliga medvetandet styr hur vi tänker, känner, och agerar och sker alltid i ett socialt sammanhang och genom symboler ger vi mening till våra handlingar och föreställningar. Döden är en universell existentiell händelse som väcker frågor, och de känslor och uppfattningar om sorg som uttrycks vid förlorandet av en anhörig uttrycks enligt Geertz i ett system av symboler vilket utförs kollektivt i rituella handlingar.

Arnar Árnason (2007) teoretiserar dödsriter som ett tillfälle för skapandet av den sociala ordningen och menar att dödsfallsrådgivning kan ses som likvärdig med bårhusriter. I en etnografisk redogörelse presenteras hur sorgerådgivare förstår sorg liksom varför de tror att sorg måste ”hanteras”. Árnason refererar till Turners (1969) karaktärisering av ritualen som distinkta faser i den sociala processen där människor anpassar sig till interna förändringar och argumenterar för att sorgerådgivningen, i likhet med bårhusriter, har en kreativ funktion som både skapar och återskapar de kategorier genom vilka människor uppfattar verkligheten liksom den sociala ordningen. Därför kan man tala om rådgivning i sorgprocessen som en ritualiserad aktivitet, och likställa denna med de dödsriter som vanligtvis beskrivs av antropologer, menar Árnason.

Även Renato Rosaldo (2013) tar upp ritualer och symboler. Ritualen som nämns är huvudkastning hos Ilongot-folket som handlar om sorgen hos den som förlorat en anhörig. Genom att döda en annan person och kasta bort huvudet hävdar de att de också kastar bort

sorgen, de tunga känslor man har och ilskan i sorgen och på detta sätt kan personen återfå sitt ”normala” tillstånd och bli av med de kroppsliga känslorna som sorgen innebär. Rosaldo menar att symboler är en viktig del av dödsfall och begravningar eftersom symboliken används för att uttrycka idéer och känslor. Ritualen med huvudkastning blir ett medel för att skapa och återskapa sociala strukturer och identiteter.

Flera av de teorier och begrepp som framkommit i studierna ovan har legat till grund för och inspirerat denna studie. Nedan presenteras kortfattat det teoretiska ramverk som mer explicit utgör grunden för denna studie.

Human animal relations

Human animal relations är ett begrepp som ingår i det tvärvetenskapliga fältet animal studies vilket undersöker människors relationer till djur från ett teoretiskt och akademiskt perspektiv (Hosey & Melfi, 2014). Human animal relations är relevant för denna studie då det beskriver samspelet mellan människor och djur genom att undersöka de kulturella, ekonomiska och politiska aspekterna av relationen mellan människor och djur (Marvin & McHugh, 2014).

För att tydliggöra vad en relation egentligen innebär kan man även applicera relationsteorier som behandlar relationer mellan människor för att definiera relationer mellan djur och människor, menar Hosey & Melfi (2014). De hänvisar till Hindes (1987) teoretiska ramverk som menar att en relation en serie av interaktioner över tid mellan två individer kända för varandra. Denna begreppsliga definition av relationer har exempelvis används för att beskriva human animal relations hos djur i djurparker (ibid) och det är så begreppet relation kommer att förstås i denna studie. Human animal relations ger mig en ram att förhålla mig till i arbetet med att analysera empirin, genom att den omfattar olika aspekter av relationer mellan husdjur och människor, inklusive hur människor ser på sina husdjur och hur husdjur påverkar människors livskvalitet och hälsa (Edney et al., 2006; Fogle, 1988).

Antropomorfism

Antropomorfism används som en definition av människans tendens att tillskriva djur mänskliga egenskaper, beteenden, tankar, personlighet och känslor (Marvin & McHugh, 2014) där vi antar att djurens beteenden styrs av liknande motiv som människan (Hamm & Mitchell, 1997). Detta

begrepp är tänkt att här användas för att söka förklara hur människor förhåller sig till sina husdjur och hur de upplever sorg när deras husdjur dör genom att utforska om, och hur, människor tillskriver sina husdjur mänskliga egenskaper och om det i de fall det förkommer, påverkar relationen och bandet människor och husdjur emellan och även hur sorgeprocessen och sorgehanteringen kan te sig.

Stigma

Teorin om stigmatisering och stigma har utvecklats av flera forskare genom åren men här refereras till stigmat teorin som härrör från Goffman ([1963]2020) som beskriver hur stigmatisering påverkar individer och hur det kan leda till att de upplever sig själva som avvikande från samhället och uteslagna från sociala sammanhang. Personer med stigmatiserade attribut kan hantera sin situation genom att försöka dölja eller normalisera dessa attribut, eller genom att söka sig till sociala sammanhang där de känner sig accepterade. Det är individens sociala identitet som främst blir utsatt för stigmatisering av andra grupper i samhället och samhällets stämpling leder den stigmatiserade in i en avvikande identitet. Samtidigt kan ett attribut som stigmatiserar en typ av person bekräfta det normala hos en annan. Stigma är alltså en egenskap som befläckar en individ i relation till den sociala kontext som den befinner sig i. Personer med stigmatiska egenskaper eller identiteter kan uppleva diskriminering och social utestängning på grund av samhällets negativa attityder och fördomar (ibid).

Kenneth Doka (2008), professor i sorgehantering, beskriver hur stigmatisering kan påverka individer som upplever sorg och förlust, med fokus på sorg som inte anses socialt accepterad. Enligt honom kan individer som upplever sorg ofta uppleva stigma som kommer från samhällets förväntningar om hur man ska sörja och bearbeta förluster. Doka diskuterar även om sorg som inte är öppet erkänd eller socialt validerad och menar att kulturella, religiösa eller sociala normer kan leda till att personer som sörjer kan känna sig avvikande eller annorlunda. Detta kan leda till känslor av skam, skuld och isolering vilket ofta kan leda till stigmatisering.

Metod och material

Som antropolog är det viktigt att lyssna på människors historier och att sätta in dessa i ett vidare sammanhang där de kan bli begripliga. För att svara på mina forskningsfrågor har jag därför

valt en etnografisk metodologi där jag huvudsakligen har utgått från intervjuer och onlineobservationer. Informanterna som intervjuats utgjordes av fem kvinnor med ett åldersspann mellan 20 och 60 år. De kom från olika delar av Sverige och hade varierande livssituationer. De personer som intervjuats i studien har jag kommit i kontakt med via gemensamma kontakter och via Facebookgrupper.

Intervjuer

Studien utgår från forskningsdeltagarnas egna berättelser och praktiker och intervjuerna har utformats semistrukturerade intervjuer. Som stöd fanns en intervjuguide med frågor indelade i olika teman. Enligt DeWalt och DeWalt (2011) är en semistrukturerad intervju en typ av kvalitativ forskningsmetod där forskaren har en övergripande plan för intervjun men samtidigt ger utrymme för flexibilitet och spontanitet under intervjun. Intervjuerna skedde via fysiska möten i hemmamiljö, promenader och online och pågick mellan 60–90 minuter per tillfälle. Samtliga intervjuer och promenadsamtal spelades in och transkriberades sedan för att undvika störningsmoment i samtalen.

Netnografi

Netnografi är en metod för att studera och analysera beteenden och interaktioner mellan människor som sker i digitala sammanhang (Ahrne & Svensson, 2015). Metoden har här använts som ett komplement för att samla in och analysera data. Netnografien har utförts genom att läsa inlägg i olika grupper på Facebook, på Instagram samt forumet Familjeliv. Tillvägagångssättet var att jag gick med i flera hund- och kattgrupper där jag anonymt observerade aktiviteterna där husdjursägare uttryckte sig via inlägg och kommentarer. Metoden lämpar sig väl för studien eftersom det i grunden är en klassisk antropologisk metod men som är anpassad till dagens sociala världar. Netnografien kan ses som en form av etnografi bland nätgemenskaper och går med fördel att kombinera med andra kvalitativa metoder (Berg, 2015).

Urval

Målet vid urvalet av informanter och material från onlineobservationer var att samla tillräcklig mängd empiri för att nå en så hög validitet som möjligt och för att skapa ett resultat som i

möjligaste mån avspeglar fältet. Informanterna och urvalet av onlineobservationer bestod av personer som både nyligen förlorat sitt djur och personer som förlorat sitt djur för en längre tid sedan för att få en spännvidd i sorgens olika faser.

Etiska överväganden

Med anledning av att sorg är ett känsligt ämne som kan röra upp mycket känslor krävs det ett stort mått av finkänslighet och omsorg om forskningsdeltagarna när man gör en studie som innefattar intervjuer med människor som på något sätt genomgår, eller har genomgått sorg. Studien utgår från Vetenskapsrådets (2017) och American Anthropological Associations (2012) etiska riktlinjer. Genom att följa dessa säkerställs att de människor som jag kommit i kontakt med vid intervjuer och onlineobservationer inte kommer till skada och att jag därmed respekterar människors värdighet, integritet och mänskliga rättigheter. För att säkerställa informanternas integritet har jag valt att använda pseudonymer som anonymisering när jag refererar till dem i studien, liksom även deras djur fått fingerade namn. Riktlinjerna har haft i åtanke även vid urvalet av informanter där jag valt att inte inkludera barns föreställningar kring husdjurs betydelse och sorg. Under de intervjuer och observationer som genomförts har jag med hänsyn till att förlust av ett kärt husdjur kan vara ett känsligt ämne kontinuerligt och utan undantag satt informanternas välmående före studiens intresse. Det har inneburit att jag ibland har behövt pausa samtalen då det har blivit jobbigt för informanterna att svara på en viss fråga, eller istället gått över till en annan fråga och skiftat fokus. Jag har haft en öppenhet kring syftet med studien och informerat varje informant om syfte, vilka data som kommer att samlas in och hur det kommer att användas.

Inom ramen för den netnografiska datainsamlingen har ett resonemang förts kring hur texter som finns publicerade online bör betraktas. Texter från privata konton har valts bort med hänvisning till att de tolkats som icke publika. Istället har jag valt att endast använda texter från öppna grupper på Facebook, där inget lösenord eller specifika krav krävs för att vara med i, vilket innebär att allt publicerat material är tillgängligt för vem som helst. Att erhålla informerat samtycke är svårare ju större datamängden är och därför har jag med noggrannhet anonymiserat allt material och modifierat eventuella citat (Townsend & Wallace, u.å).

Etnografisk analys

Min första intervju ägde rum på en av vårens första varma dagar i mars. Det var soligt och vinden var ljummen när jag satt på en parkbänk i ett litet naturområde utanför stan och väntade. Jag hade stämt träff med en kvinna som jag kommit kontakt med via en bekant, som hade berättat för mig att hennes väninna nyligen förlorat sin katt. Jag var något nervös inför mötet. Det har inte varit särskilt många gånger i mitt liv som jag haft en djupare dialog om ämnet sorg och djur med någon innan, och jag hoppades att mina frågor skulle vara väl formulerade och inte för svåra att svara på. Medan jag satt där observerade jag några förbipasserande människor, där jag intresserat följde en äldre man med sin lilla nallebjörnsliknande hund. Hunden rörde sig mycket långsamt och tanken slog mig att den såg gammal ut. Kanske var den lika gammal som mannen? Jag vet på ett ungefär hur man räknar ut hundars ålder i människoår och efter en snabb överslagsräkning konstaterade jag att så var fallet. En speciell känsla fyllde min kropp. Jag tyckte att det var fint att mannen och hans hund, vara ute och spatsera tillsammans och att ingen av dem verkade ha vare sig bråttom eller ett mål med sin promenad. När jag sen mötte Julia, var nervositeten som bortblåst. Det skulle visa sig att det föreföll sig helt naturligt att prata om husdjur och kärleken till dem, även om fokuset var på sorg. Överlag var intervjuerna förvånansvärt lätta att genomföra, kanske av den anledningen att även jag förlorat husdjur tidigare i mitt liv, och kanske det förde mig närmare informanterna och deras upplevelser.

Det unika känslomässiga bandet

Något som var slående i intervjuerna var hur mycket djuren betydde för informanterna. Som nämns ovan visar undersökningar att den vanligaste anledningen till att man håller husdjur är den kamratskap man får av djuren (Fogle, 1988; Johansson, 2005) och det är något som informanterna skildrar starkt. Det var tydligt att deras djur gav dem glädje och trygghet i livet, och att de umgicks med sina djur på ett närmast innerligt sätt. Lina, en gift kvinna i 30-årsåldern, berättar:

Lina: Mitt och Smulans band var väldigt starkt. Vi sov ju tillsammans varje natt. Tog promenader tillsammans. Grillade tillsammans.... Såg på film och yogade. Hon gjorde mig så lugn.

Även Kerstin, en kvinna i 40-års åldern beskriver två varma förhållanden till sina katter Virrvarr och Liv.

Kerstin: [om Virrvarr]: Ja men vi gjorde liksom allt ihop, sov tillsammans, duschade tillsammans, åt tillsammans och bodde i en väldigt liten lägenhet ihop. Det var bara han och jag och vi var jättetajta. Det var verkligen intensivt.

[Om Liv]: Hon sov varje natt med huvudet i min hand och så tassarna runt handleden...och då...nej men så Liv och jag...vi var ju också jättetajta.

Lina menar att hon blev lugn av att umgås med sin katt, och att hon delade större delen av sin hemmavarande tid med sin den, liksom även Kerstin uttrycker när hon pratar om Virrvarr. De benämner sina djur som en "bästa vän", ett fenomen som flera informanter berättar om på liknande vis och därför har blivit ett nyckelord vid granskning av empirin. Husdjursägarna ombads alla att svara på frågan om de kan beskriva relationen som fanns mellan dem och sitt djur.

Julia: Hon var ju min bästa vän...det...[snyftar] Hon var verkligen min bästa vän och ...

Lina: Smulan betydde så mycket för både mig och min man. Vi tre var en familj. Hon har en sån speciell plats i mitt hjärta.... Att få uppleva en sådan nära relation till ett djur är något jag är så innerligt tacksam för.

Monika: Vi hade ett unikt band. Hon fanns nästan alltid i min närhet, och hon visade väldigt mycket att hon tyckte om mig.. Hon var verkligen min livskamrat. Det kan ju låta löjligt men... hon var min bästa vän. Jag var 19 när jag skaffade henne och hon följde mig genom hela vuxenlivet, tills hon dog. Jag kommer nog aldrig träffa en katt som henne igen.

Kerstin berättar att hon hellre brukade umgås med sin katt än att träffa sina vänner. Den kravlöshet som djuren innebär, skiljer sig från de krav en mellanmänsklig relation innebär. Ett djur kräver inte mycket mer än det mest basala såsom mat och omvårdnad, liksom att ett djur kan vara den känslomässigt trygga punkten som kan inge ägaren en känsla av beständighet i en allt mer föränderlig värld. Den intimitet man kan känna för sitt husdjur kan vara enklare att upprätthålla med en hund eller en katt än med en annan människa (Fogle, 1988). Fogle menar att det kan innebära mjuk beröring eller stilla prat, och att det är enklare att hålla ögonkontakt

med ett djur. Alla informanter som deltagit i etnografin sover med sina djur vilket ofta innebär att deras sömnvanor ser likadana ut. Linnea beskriver hur hon och hennes hund gick och la sig samtidigt varje kväll, och hunden gick inte upp på morgonen innan Linnea steg upp. Djuren ger också en känsla av sammanhang och identitet vilket Linnea beskriver när hon berättar om sina promenader med sin hund Rex.

Linnea: Jag har alltid haft hund. Det är hela min identitet. Vem är jag utan? Det går inte att gå ut och gå utan att ha en hund med mig. Nej.. det går bara inte!

Både husdjur och människor har behov av närhet och ett stort antal studier har visat att det är fysiologiskt välgörande att klappa ett djur. I en avhandling vid Sveriges Lantbruksuniversitet (Handlin, 2010) undersöktes hormonella och fysiologiska förändringar hos hundägare och hundar under tiden de interagerar med varandra. Resultatet vidare att interaktion mellan människor och djur uppvisar stora likheter och att både hundägarnas och hundarnas nivåer av oxycontin steg under tiden de interagerade med varandra. Hos både ägare och hundar sjönk även pulsen. Författaren förklarar att likheterna antagligen beror på ett reaktionsmönster som verkar vara gemensamt för de flesta däggdjur. Andra studier har visat att närvaron av husdjur kan vara en viktig faktor för att klara av den ökande ensamheten i samhället samt en den minskar uttryck av ilska och konflikt hos gifta par och djur är (Johansson, 2005). Hosey & Melfi (2014) förklarar detta med att det finns en direkt orsakseffekt såsom exempelvis fysiologiska effekter eller genom själva förhållandet till djur, som kan leda till en indirekt effekt som underlättar mellanmänniska relationer. Människor har utöver de fysiologiska behoven även känslomässiga behov av att få kontakt med djur vilket till exempel kan ta sig uttryck genom människors vilja att ta hand om miljön och besöka djurparker (ibid).

Att umgås med hundar och vara ute på promenader med dem underlättar också kontakt och sociala relationer till andra människor. Dessa möten initieras ofta av att en ägare pratar med den andres hund och säger saker som "Vad fin du var!" och klappar hunden. Den här typen av interaktion fungerar som en isbrytare vilken etablerar kontakt som kan utvecklas till mer omfattande interaktioner och även vänskap (Robins et al.,1991, refererad i Kulick, 2017). Detta illustreras av Linnea som berättade att det inte har förekommit någon hundpromenad, där hon inte har interagerat med en annan människa.

Intressant nog är det vanligaste sättet att se på och kategorisera sitt husdjur, som ett barn (Fogle, 1988). Det kan därmed finnas likheter med hur man förhåller sig till sitt husdjur och till sina barn och enligt vissa teorier kan detta bero på människans omsorgsinstinkt. Detta kan leda till en stark känslomässig koppling mellan människor och husdjur som kan liknas med en förälder-barn relation (Haraway, 2008). Haraway diskuterar detta fenomen och menar att liknelsen att se på djur som barn, som ju är människor, kan leda till antropomorfa antaganden om djur som kan innebära en bristande förståelse för djurens egna sätt att kommunicera och visa kärlek och omsorg. Hon argumenterar istället för att vi bör försöka förstå våra relationer till djur från djurens perspektiv och inte projicera våra egna förväntningar och beteenden på dem.

Både Lina och Kerstin pratade ofta med sina katter, en praktik som samtliga informanter sa att de utförde med sina djur. Kulick (2017) menar att hundar har en framträdande plats i litteraturen om kommunikation mellan människor och djur eftersom det finns en allmän uppfattning om att människor pratar mycket mer med sina hundar än med katter, men ur samtalen med de kvinnor som representerar denna studie framkommer att det inte är någon större skillnad i hur de kommunicerar med sina djur. Sättet som informanterna pratar med sina djur är oftast upprepande och standardartat för det specifika djuret, det vill säga att husdjursägarna pratar på olika sätt med olika individer. Detta är något som även framgår ur netnografen, där jag sett ett stort antal videoklipp där människor kommunicerar med sina katter på olika vis.

Lina: Jag pratade alltid med Smulan. Jag sa alltid god morgon och hej älskling, och god natt och typ samma som jag säger till min man eller till mina barn. Men vi kommunicerade mest med rutiner.

Sättet som informanterna pratar med sina sällskapsdjur är ofta upprepande, rutinartat och mjukt. Det finns dock vissa situationer, där man ibland behöver sätta gränser och höja tonen för att visa att något inte är tillåtet, som Kerstin berättar om sin katt som var argsint ibland.

Kerstin: Liv var ju helvild så det var ju verkligen att vi fick lära henne stopp, stanna, sitt. Vi fick till och med ha ett sånt här...safe word. För att hon kunde verkligen tagga till. Men om man sa "fin katt" då ...backade hon. Och då skulle man bli en fin katt. Och hon kunde vara så arg så hon kunde sitta och skrika åt mig. [S]å hon och jag klickade ju ordentligt.

Hirsh-Pasek & Treiman (1982, refererad i Kulick, 2017) diskuterar hur sättet husdjursägare pratar med sina hundar går att jämföra med hur vi pratar med små barn. Språket vi använder

när vi pratar med ett barn kännetecknas också av korta yttranden, upprepningar, tonhöjningar och påhångsfrågor. Till exempel, ”Du är så söt, ja visst är du?”. Genom att kommunicera med sina husdjur genom att prata med dem och på andra vis interagera, kan vara ett uttryck för att förmedla tillgivenhet och vänlighet till dem, och för att de ses som familjemedlemmar och vänner. Att just använda talet som en kommunikationsform till husdjur är vanligt förekommande bland husdjursägare, och att prata med ditt djur som om det vore en människa trots att det inte förstår vad du säger. Även om vi är medvetna om att djuret inte förstår orden vi säger, pratar vi med dem ändå, som Lina förklarar när hon beskriver att hon pratar med sin katt. Att projicera mänskliga egenskaper på djur är en antropomorf tillskrivelse av talet som förmåga (Hamm & Mitchell, 1997).

Det finns emellertid flera sätt att kommunicera med sitt djur än bara att prata med dem, något informanterna berättade om. Både Linnea och Monika interagerar med sina djur genom olika ljudläten och gester. Monika klappar i knät när hon ville att katten Felicia skulle komma till henne och Linneas hund vet precis när det är dags för en promenad även om Linnea inte säger något. Kulick (2021) betonar att kommunikation mellan människor och djur inte nödvändigtvis sker genom språklig förmåga utan kan också ske genom kroppsspråk, ljud och andra icke verbala uttryck. Även Haraway (2008) menar att det är viktigt att förstå de olika sätten med vilka vi kan kommunicera med djuren och vara lyhörda för djurens sätt att ge respons på vår kommunikation genom sitt kroppsspråk och signaler för att bättre förstå deras behov och önskemål. Detta för att vi människor, enligt Haraway, inte är avgränsade från djuren utan snarare sammanflätade på olika sätt och våra kroppar är viktiga förmedlare av kommunikation djur och människor emellan (ibid). Resultatet visar att det finns en grad av antropomorfism eller förmänskligande hos informanterna och att detta är ett sätt att förstå hur de kan uppleva att de har en interaktion med sina djur.

Sorgen gör ont

När jag möter Julia hade hon förlorat sin katt bara några veckor tidigare. Till en början kunde hon genomföra samtalet utan några känslomässiga yttringar men när vi kommer in på frågan om hon kunde beskriva relationen till sin katt så blir det jobbigt för henne. Det är tydligt att hon är mitt i den omvälvande processen av sorg som ett dödsfall kan innebära. Sorgen efter ett husdjurs död liknar ofta det som upplevs efter en mänsklig förlust med sömnstörningar, chock,

tomhet, ångest, depression sociala och psykiska utmaningar (Archer & Winchester, 1994; Edney et al., 2006; Carmack, 1985). ”Jag har fortfarande inte processat eller bearbetat det” säger Julia vilket indikerar att hon är i den första, chockfasen, av sorgprocessens fem faser (Hallgren, 2021). Chockfasen kan både förvärras och förlängas om dödsfallet sker plötsligt. Detta var fallet med Julias katt, som de fick åka in med akut till djursjukhuset med och fick ta det sorgliga beslutet att låta henne somna in. Vid plötsliga dödsfall kan det förekomma känslor som att ”det inte går att ta in” och att man lever i en dimension mitt emellan tiden då djuret var i livet och tiden då den är borta (Edney et al., 2006) vilket kan tolkas som att man befinner sig i liminalfasen. Julia berättar att hon har haft tre katter som hon haft starka relationer till, men Missans död var den värsta för henne. Hon tror att det beror på att de hade ett särskilt band och för att hon hade henne så länge som tio år. De andra katterna var bara i livet ett par år och det kan påverka hur mycket relationen hinner utvecklas, men det är inte alltid enbart hur långa relationerna är som avgör hur starka de är. Edney et al. (2006) menar att vissa dödsfall är svårare att komma över än andra. Det kan bero på djurets speciella betydelse, vår egen personlighet, tidigare erfarenhet eller omständigheterna som ledde till döden. Det är också så att vissa djur är mer värdefulla för oss. En tjänstehund eller en ledarhund exempelvis, som förutom sällskap och kamratskap också har en viktig funktionell roll i sina ägares liv. Vi tenderar också att utveckla mycket starka band med djur som vi har räddat eller uppfostrat som föräldralösa. Ju mer vård och omsorg vi ger till djuret desto mer blir våra djur knutna till oss och vi blir mer fästa oavsett hur djuret var som individ (Edney et al., 2006; Fogle, 1988). Så var det för Kerstin när hon förlorade sin katt Virrvarr som hon fick från en djurskyddsförening.

Kerstin: Han var sjövild. Det krävdes jättemycket för att det skulle bli en vanlig katt. Jag fick till och med sätta upp en varningsskylt till brevbäraren att man inte skulle stoppa in fingrarna i brevinkastet...

Kerstin fick lägga ner mycket tid och omsorg för att den förvildade, hemlösa katten skulle bli en, som hon uttrycker det, ”vanlig” katt. Men när Virrvarr lugnat ner sig blev relationen mellan honom och Kerstin mycket stark, och hon beskriver hur katten var hennes substitut till både partner, barn och vänner.

Både Julia och Kerstin förlorade sina katter chockartat och hastigt, där förloppet gick fort och de inte hunnit förbereda sig på att det värsta kunde hända. Båda beskriver hur de hamnade i ett slags förnekelse där de hade svårt att acceptera att deras katt hade dött.

Kerstin: Jag hann liksom inte med. Jag hann inte tänka igenom beslutet. Efter att han avlivades, så körde jag honom till mina föräldrars gård som är tolv mil bort och begravde honom och där bara liksom...klappade jag ihop. Bara... var helt vrak. Och när jag skulle åka hem så klarade jag inte av att åka hem utan jag bodde hos en kompis i fjorton dagar. Jag klarade inte av att gå in i lägenheten.

Kerstin valde till slut att sälja sin lägenhet och flytta därifrån. Hon säger att hon inte klarade av att bo kvar där när inte Virrvarr fanns där. Att undvika smärtsamma påminnelser om den avlidnes frånvaro är något som är mycket vanligt också vid sorg efter mänskliga dödsfall menar Carmack (1985) som beskriver exemplet med en kvinna som sov i en soffa på nedervåningen för att hon inte kunde sova i sin säng som hon tidigare brukade dela med sin katt. För Julia är det svårt att förstå att hennes katt är borta:

Julia: Jag gråter en gång varje dag. Nästintill. Jag har inte bearbetat det. Det är fortfarande chockande. Det har inte hänt. Jag har tagit hennes död mycket värre än många av mina andra närstående.

Martina: Du har tagit Missans död värre än deras?

Julia: Ja, mycket värre. Hennes död var mycket värre än någon annans.

Julia berättade även att hon reagerat kraftigare och känner en mycket större sorg efter Missans dödsfall jämfört med nära anhöriga som avlidit. Rapporter från veterinärer i USA visar att vissa klienter säger att de hellre skulle förlora sin man eller hustru än sitt husdjur (Carmack, 1985) vilket skulle kunna jämföras och kopplas till den studie där Fogle (1988) påvisade att de flesta husdjursägare betraktar sina djur som familjemedlemmar och närmare bestämt som barn under tre år. En förälders sorg över ett barn är nog den djupaste och smärtsammaste sorg som finns och om sörjande husdjursägare känner i närheten av den sorgen kan man tänka sig smärtan den innebär.

Lina, som fann sin katt Smulan död ovanför trappen några dagar innan julafton, var otröstlig efteråt. Men hon beskriver också att döden inte kom som en stor överraskning eftersom Smulan hade varit gammal och skröplig en längre tid.

Lina: Det var en stor chock för både mig och min man även om vi hade haft det på känn. Hon var gammal och tröttare. Det var hennes tid och vi är glada att hon mådde så bra ändå till slutet. [J]ag grät tills det inte fanns några tårar kvar. Saknaden är så enorm.

Lina säger ändå att ”när man har djur måste man vara egoistisk och tänka att detta var det absolut bästa för Smulan” vilket jag tolkar som att hon trots sorgen och smärtan hon upplevt, ändå har accepterat att Smulan är borta och att det någonstans känns bra att katten har haft ett bra liv. Det kan kännas som en tröst i sammanhanget att känna sig tillfreds vetskapen att djuren levt ett gott liv (Fogle, 1988; Archester & Winchester, 1994).

Sorgen kan uttryckas på olika sätt och djur är individer där varje relation ser olika ut. Efter några år fick Kerstin en ny katt, föräldralösa Liv som endast var åtta veckor gammal när hon hittades. I elva år bodde Liv med Kerstin, hennes man och deras dotter när hon en dag slutade att äta och fick läggas in hos veterinären. Det visade sig vara en så allvarlig sjukdom i tarmarna att veterinären ringde och lämnade det fruktansvärda beskedet att Liv behövde få somna in. Kerstin kan inte hålla tillbaka tårarna när hon försöker återskapa den dagen för att berätta för mig hur det var.

Kerstin: Så jag... åkte från jobbet. Ringde min man. Vår dotter ville följa med. Så vi åkte in och de var... fruktansvärt. Och så somnar hon i min famn... och gud nu börjar jag ju gråta... men jag... kunde inte lämna henne där...och jag var nog kvar en timma där inne och bara... satt. Jag kunde inte... Jag kunde inte lägga ner henne. [J]ag slutade liksom inte gråta på 48 timmar. Alltså... det bara rann.

Kerstin sörjde sina båda katter väldigt starkt. Men hon berättar att de olika dödsfallen innebar olika former av sorg som var svårt att förklara. ”Med Virrvarr var det helt katastrof och chockartat, men efter Liv var det en sorg som var mer naturlig och jättedjup och du förstår... [s]upersorg”. Hon poängterar att det är svårt att förklara, men att hon kände att Virrvarr var en katt. Det var hennes husdjur, som betydde otroligt mycket för henne då. Det var han och hon. Medan Liv var en familjemedlem på djupet. Hon tror det är därför hon också tog deras död på olika sätt, om än lika hårt. Carmack (1985) beskriver att den känslomässiga anknytning som många människor utvecklar för sina djur ofta överskrider den känslomässiga anknytning som de bildar med människor. Sorgearbetet och dess uttryck är unika för individen och påverkas av hur relationen sett ut till den som gått bort, oavsett om det handlar om en människa eller ett djur (Archer & Winchester, 1994) och varje enskild person hanterar och har olika förutsättningar för att hantera förlusten. Olika faktorer påverkar sorgereaktionen, som till exempel djurets roll

i ens liv (Podberscek et al., 2005) och som Kerstin beskriver så var hon på olika platser i livet när hon hade sina två katter, vilket kan ha påverkat hennes olika reaktion och uppfattningar om de olika djurens död.

En komplicerad sorg

*”Jag kunde liksom inte släppa det där, att jag gjort så jäkla fel”
Kerstin*

Att hålla husdjur innefattar ett ansvar för dem. De ska få sina naturliga behov tillgodosedda och i allmänhet ges ett gott omhändertagande från sin ägare. I gengäld ger de sin människa mycket tillbaka som vi fått lära oss av informanternas berättelser, men som också skapar mycket smärta den dagen de dör. Det finns dock en annan aspekt av husdjursäggande som jag vill belysa. Det är fenomenet att man som husdjursägare behöver ta beslutet om djuret ska få somna in eller inte, inte sällan i all hast och under chockartade förhållanden. Egentligen är det inget beslut som gemene man har vare sig kunskap om, eller skulle vilja ta, men tvingas göra ändå. Medan det alltid är ett medicinskt läkarbeslut om en respirator ska kopplas bort, eller om en påfrestande palliativ behandling ska sättas in när en människa ligger för döden så är det alltid husdjursägarens beslut som är det avgörande när det gäller avlivandet. Veterinären kan förvisso ge råd inför beslutet, men det är hos djurägaren som det ligger. Som en förvärrande faktor ska den ekonomiska aspekten vägas in när beslutet om ens husdjur ska få leva eller inte. Kostnader ska ställas mot ens bästa väns liv. En annan aspekt som komplicerar sorgen är att vid en människas död tas också alla praktiska detaljer och beslut om hand av läkare och vårdpersonal, men när det gäller ett djur måste ägare först bestämma sig för om dess liv ska avbrytas, och om de bestämmer sig för det, vem som ska göra det, när det ska göras, vilka som ska vara närvarande och hur kroppen ska tas om hand efteråt. De flesta husdjursägare som hamnar i en sådan situation verkar vara mer plågade av tanken på eutanasi² än tanken på själva döden. Många tycker det är onaturligt och att det är ett mycket jobbigt beslut att fatta, även om det är för djurets bästa (Fogle, 1988).

Att sorgen kompliceras av informanternas inblandning i det faktiska beslutet att avliva sitt djur visar sig i intervjuerna. Kerstin säger att sorgen efter Virrvarr förvärrades av hennes

---

² Dödshjälp, avlivning

skuldkänslor och att hon hade tankar efteråt om att hon hade tagit fel beslut och att hennes katt hade kunnat leva om hon hade gjort annorlunda.

Kerstin: [o]ch det... det var så... jag har liksom inte riktigt varit med om nån så stark sorg för det var också så mycket skuld i det... så otroligt mycket skam och skuld... för jag kände... och så här efteråt... men gud vad gjorde jag. Hur tänkte jag nu. Jag kunde liksom inte släppa det där att jag hade gjort så jäkla fel.

För Monika blev upplevelsen av veterinärvården och avlivningen av hennes katt Felicia mycket jobbig:

Monika: [V]eterinären sa att det enda som kunde hjälpa var en hjärttransplantation... men hur hittar man ett hjärta liksom så det var ju typ omöjligt. Det var visserligen vårt val men det fanns ju bara en utväg. Var dessutom gravid då så det hela var... väldigt traumatiskt. Jag hade ju lämnat in Felicia hos veterinären på morgonen i tron om att de kunde hjälpa henne men sen få informationen om avlivning. Alltså allt gick så väldigt snabbt... även själva avlivningen. Veterinären gav oss knappt någon tid att säga farväl.

Monika vittnar om hur hon upplevde att veterinären dels inte förstod att Felicia betydde väldigt mycket för henne. Hon var dessutom, enligt Monika, ”kall och klinisk” i bemötandet. Veterinärer är inte alltid medvetna, eller utbildade i att hantera människors känslor i samband med beslut och närvaro vid avlivningar vilket kan göra den sista stunden både traumatisk och innebära att den efterföljande sorgen blir svårare (Podberscek et al., 2006)

Enligt Fogle (1988) kan bristen ritualer, seder eller vedertagna rutiner för hur veterinärer kan hjälpa husdjursägare i sina beslut kring avlivningen förstås som en konsekvens av att djurvården inte är en del av humanmedicinen. Enligt Shanklin (1985) har kultur förlagts till den mänskliga sfären medan relationer till djur förläggs till en icke-kulturell sfär.

Omgivningens reaktioner

Studien har hittills visat att människors relationer till sina djur kan vara både mycket starka och individuella. Trots de unika banden till djuren förmedlar samtliga informanter att de varit i situationer där de valt att undvika att berätta om sin sorg. Julia berättar om när hon ville

sjukskriva sig från jobbet de första dagarna efter att hon behövt avliva sin katt, men oroade sig för vad chefen skulle tycka:

Julia: [O]ch jag funderade på att sjukanmäla mig, men jag kände väl inte att jag kunde det på grund av att min chef är väldigt... hon skulle aldrig godta att det var en katt som hade gått bort och att jag behöva sjukanmäla mig för det. Så jag skrev istället att det var någon i min familj som hade gått bort.
Martina: Vet din chef nu i efterhand att det var katt som hade gått bort?
Julia: Nej. Jag kommer inte säga det heller. För att ... då hade hon verkligen inte godtagit det.

Det är vanligt att sörja sitt husdjur lika starkt, eller starkare, som en människa som gått bort, och den känslomässiga anknytningen som människor utvecklar för sina djur överskrider ofta anknytningen de bildar med människor (Gustafson, 2016; Carmack, 1985; Wrobel & Dye, 2003). Trots detta så har flera av informanterna³ fått höra från människor i sin omgivning saker som ”nu får du skärpa dig”, ”nu får du faktiskt gå vidare” eller ”du får skaffa en ny hund så kommer det kännas bra”. Carmack (1985) menar att husdjursägare ofta får uppmaningar från omgivningen om att skaffa ett nytt husdjur, och ju förr desto bättre, något man aldrig skulle säga till en man som förlorat sin hustru eller en mamma som förlorat sitt barn. Det skulle anses som djupt olämpligt. Enligt Fogle (1988) tyngs djurägaren av ett problem som är unikt för människor som förlorat ett djur, och det är en känsla av skam. Välmenande vänner, kollegor eller familjemedlemmar som försöker få en sörjande person att komma över förlusten genom klumpiga uttalanden om att de borde skaffa ett nytt djur. Denna trivialisering av döden kan förvärra skamkänslan och innebära att sörjande husdjursägare stigmatiseras (Goffman et al., 2020). Stigmatisering i dessa sammanhang innebär att det är svårt att dela med sig av sin sorg till andra och att det är svårt att prata och svara på frågor om sin sorg, på grund av rädsla att bli dömd eller inte bli tagen på allvar av en oförstående omgivning. Rädslan för stigmatisering kan vara så jobbig att personen i fråga medvetet undanhåller att berätta om varför han eller hon är ledsen.

Lina: Många beklagade sorgen, speciellt min familj. Men vissa sa ”köp en ny då”. Vilket är otroligt respektlöst. Smulan var min bästa vän och familj. Men tyvärr är det inte många som förstår att en katt kan betyda så mycket.

---

³ Informanter som har intervjuats samt empiri från Facebook och Instagram

När dödsfallet inte helt erkänns eller valideras som ett betydande sådant av omgivningen kan det resultera i att man blir isolerad och lämnad utan samhälleligt stöd (Carmack, 1985). Enligt Doka (2008) innebär det att den sörjande hamnar i en status som kallas obehörig sorg. Denna position kan uppstå när en person upplever sorg, men när det inte finns något socialt erkännande av att personen har rätt att sörja. Med andra ord, trots att man har förlorat ett husdjur som haft en betydelsefull roll i ens liv, är det vanligt att mötas av en omgivning som inte tar sorgen på allvar. Doka argumenterar också för att individer som upplever sorg ofta kan uppleva stigma som kommer från samhällets förväntningar och normer om hur man ska sörja. Det kan i sin tur leda till att den sörjande personen förnekar eller undviker sin sorg, och snabbt försöker gå vidare utan att bearbeta förlusten och därmed fastnar i ilska, skuld eller andra negativa känslor som förhindrar personen att gå vidare i sorgprocessen. Sociala, kulturella eller religiösa normer kan leda till att personer som sörjer kan känna sig avvikande eller annorlunda och leda till känslor av skam och skuld vilket ofta kan leda till stigmatisering (ibid). Det är med andra ord viktigt att ha omgivningens och samhällets stöd i sorgbearbetningen (Árnason, 2007), då den individuella upplevelsen av en förlust kan vara lika förödande oavsett om vem man förlorat. Sorgen har med relationen att göra, inte vem det är som dör. Ju närmare kontakt och djupare kärlek, desto större sorg (Gustafson, 2016). Under min promenad med Linnea berättar hon att hon inte sa till sina kollegor när hon kom tillbaka efter sommaresemestern att hennes hund dött under sommaren. För tillfället jobbade hon på en fabrik och det var ett ganska hårt socialt klimat. Hon kände sig därför tvungen att säga att semestern varit jättebra istället för att säga att hon tillbringande flera veckor av den med att vara väldigt ledsen.

Orsaken till ett oförstående bemötande från omgivningen kan delvis bero på bristande medvetenhet om den anknytning som människor kan bilda med sällskapsdjur. Det kan också finnas fördomar om att sorgen inte är lika betydelsefull som sorg över en människa.

Några informanter berättar om att vissa personer i deras omgivningskrets har givit mycket stöd och visat förståelse.

Monika: Pratade med min pappa i telefon, för han bodde långt bort. Han var djurvän och trots att han inte sa så mycket så kändes det ändå tröstande.

Kerstin berättar om hur hennes väninna visade sitt stöd efter katten Virrvarrs död:

Kerstin: Bara det att Sara ställde matkassen utanför...det var säkert mat för 300 spänn där i. Hon bor på andra sidan stan men gjorde sig ändå omaket

att köra ända hem till mig. Bara för att hon visste att jag var så knäckt så jag antagligen inte åt.

En anledning till att vissa personer kunnat erbjuda informanterna ett stort stöd under sorgprocessen, kan vara att de besitter en egen erfarenhet av att förlora ett djur och därmed förståelse av hur stark och betydelsefull en relation till ett djur kan vara. Goffman et al. (2020) diskuterar stigmatiserade personer med vissa sjukdomar, där han menar att personer med egen erfarenhet av en viss situation eller har relationer med personer som påverkas av den, kan ha en bättre förståelse för vad det innebär att leva med detta stigma. Goffmans tankar lämpar sig att applicera även i diskussionen om stigma och samhällets uppfattningar om att sörja ett husdjur. Han menar också att det är svårt att minska ett stigma, men något som kan hjälpa är att minska okunskapen och öka medvetenheten hos samhälle och omgivning. Det är vanligt att personer med stigma isolerar eller avskärmar sig (Goffman et al. 2020; Carmack, 1985). Det är också vanligt att söka sig till sammanhang där det finns människor med liknande stigma. Något som det etnografiska materialet tydligt visar är hur människor som förlorat sitt djur uttrycker sig och kommunicerar i olika forum på sociala nätplattformar⁴. På Facebook finns ett stort antal olika grupper där djurvänner samlas. I dessa grupper finns huvudsakligen husdjursägare och här kan personer uttrycka sin sorg utan dömande och fördomar, och på så sätt få trygghet och stöd. Ett uttryck som jag ofta stött på under datainsamlingen är regnbågsbron. Begreppet regnbågsbron är en metafor och symbol som används för att beskriva en plats som är förknippat med tröst och hopp för husdjursägare som sörjer sina bortgångna husdjur. Det är där djuren väntar på att möta upp deras ägare när det är dags (Utforska Sinnet, 2023).

---

⁴ Facebook, Instagram och forum som Familjeliv och Flashback.

Alldeles bredvid Regnbågsbron ligger ett land med vattendrag, kullar och dalar med mjukt, friskt gräs. När ett älskat husdjur dör kommer det till denna plats. Där finns alltid mat och vatten, och varmt vårväder.

De gamla och svaga djuren blir unga igen. De som blivit skadade blir hela igen. De leker med varandra hela dagarna.

Men det är en sak som saknas. De är inte tillsammans med den speciella person som älskade dem på Jorden. Så varje dag springer de runt och leker tills en dag kommer då de plötsligt slutar leka och tittar upp. Deras nosar sniffar, öronen spetsas och blicken skärps och plötsligt lösgör sig en från gruppen.

Du har blivit upptäckt och när du och din speciella vän möts samsas ni i en glädjefylld omfamning som varar för evigt. Dina händer smeker det älskade huvudet och du tittar än en gång in i ögonen på ditt trogna husdjur som så länge saknats i ditt liv men aldrig i ditt hjärta.

Sedan går ni över Regnbågsbron tillsammans för att aldrig mer skiljas.

Författare okänd.

Ur en grupp på Facebook⁵ är nedan citat hämtat. Det är en kvinna som beskriver en dröm hon haft om sin saknade och älskade katt Rufus.

Sakta lyfter jag blicken. Ser att dimman är på väg bort och snett mot vänster ser jag "vår" ö dyka upp. Jag sträcker på mig och söker intensivt över strandkanten. Mitt hjärta gör ett skutt när jag ser dig sitta och vänta. Ser hur glad du blir. Jag lyfter upp dig, kramar hårt och snusar på dig. Allt blir som vanligt. Tiden vi har varit ifrån varandra suddas ut. Dagarna fylls återigen av glädje och kärlek och lek. Jag känner mig äntligen hel igen.

Dikten handlar om det lyckliga mötet mellan människa och djur vid kanten av regnbågsbron. Kommentarsfältet är uppfyllt av stöttande kommentarer och emojis som framför kondoleanser till författaren av inlägget. Metaforen regnbågsbron verkar vara populär inom husdjursgemenskapen och det finns många tolkningar och versioner av denna metafor, där ovan dikt beskriver en tolkning. Att omge sig med andra människor som visar förståelse kan hjälpa

---

⁵ Vi som älskar ALLA katter

en sörjande person att lättare bearbeta och ta sig igenom sorgprocessen (Carmack, 1986; Árnason, 2007).

Husdjursägare som statusposition

Att hålla husdjur kan inverka på en persons sociala position i samhället och interaktioner med andra (Fogle, 1988). En hundägare har till exempel ett flertal praktiker som inkluderas i hundägarrollen, såsom promenader, inköp av foder och tillbehör, utställningar med mera. Linnea förklarar hur hon hamnade i en identitetskris när hon inte längre hade en hund att gå ut med när hennes hund dog och att hon kände sig vilsen och ledsen bara av den anledningen. Flera av informanterna beskriver olika praktiker som deras husdjursägarskap innefattade, och som de saknar. Kerstin tyckte det var så jobbigt att inte ha kattens närvaro på nätterna att hon inte kunde sova. Istället satt hon och tittade på Youtube-klipp om hur man viker kläder och organiserar sin garderob. Kerstin säger att hon organiserade hela familjens garderober och vek kläder under flera veckors tid efter Livs död för att varva ner och tänka på något annat.

Kerstin: Ja... men jag hade inte sovit själv på elva år. Jag hade alltid haft ett katthuvud i min hand. Och det gick inte. Jag kunde verkligen inte sova. Men jag är skitbra på att vika tvätt! Jag låg och vek tvätt och såg på film på nätterna.

En del har valt att skaffa sig ett nytt husdjur, andra inte. Det är vanligt att skaffa ett nytt husdjur men empirin visar att det inte är av den orsaken som många verkar tro. Man skaffar inte ett nytt husdjur för att ersätta djuret som individ utan det är snarare ett sätt att upprätthålla identiteten av att vara husdjursägare och ha djur i hushållet (Edney et al., 2006). Ett begrepp som är intressant att reflektera över är den statusposition som husdjursägarskapet innebär. Thomas Hylland Eriksen (2001) har diskuterat hur sociala och kulturella faktorer påverkar individens position och status i samhället. När det gäller husdjursägare innebär det att deras sociala status som djurägare, eller dess dynamiska motsvarighet rollen, ger dem vissa rättigheter och skyldigheter kopplat till förväntningar och sanktioner. Det är vanligt att hundägare använder uttryck som ”här i hundvärlden” och då syftar till ett tänkt kollektiv med gemensamma normer och praktiker, där hundägare huserar. Att inneha statuspositionen hundägare gör att man får tillgång till denna värld och den gemenskap som finns där. Statuspositioner är inte statiska eller oföränderliga (ibid), och när ens husdjur dör förlorar man därmed sin statusposition som

djurägare i samma stund. Därmed går man miste om informella rättigheter och förväntningar förknippade med statuspositionen, som till exempel de praktiker som Linnea nämnde ovan.

Att skilja mellan förlusten av själva husdjuret, och sorgprocessen samt upplevelser av förlusten av statuspositionen av ”husdjursägare”, kan hjälpa oss att förstå olika dimensioner i sörjandet samt de normer som kringgärdar den. Möjligen går det att tolka välmenande råd som att ”skaffa ett nytt djur” som främst riktade mot förlusten av statuspositionen – genom att ersätta djuret återskapas ju faktiskt statuspositionen, även om förlusten av själva djuret inte påverkas.

Att gå vidare

Sorg efter husdjur uttrycks på många olika sätt, exempelvis genom en begravning eller minnesceremoni för djuret, eller genom en tatuering som är förknippat med djuret. Arluke & Sanders (1996) poängterar att ritualer kan vara en viktig del av sorgprocessen och hjälpa människor att bearbeta sin sorg. Även Whipple (2021) menar att ritualer är en särskilt viktig källa till läkning, och särskilt de dödsritualer som vanligtvis förknippas med mänsklig förlust är särskilt välgörande för människor som förlorat ett djur.

De informanter som hade ordnat någon form av ceremoni för sina djur kände sig tröstade av dem. Julia begravde sin katt Missan i trädgården på baksidan av huset, bredvid familjens andra katt. ”För att de skulle vara tillsammans” säger Julia. Efter de virat in Missan i en filt för att hon skulle få det lite mysigare och lagt ner henne i kistan sa de lite fina saker. Julia berättar att hon efteråt var väldigt mån om att köpa något fint att ha på graven, så hon köpte en staty av en katt, en blomma och ett gravljus och satte på graven för att det ”ska kännas som en grav”. Varje kväll när Julia är ute med sin hund brukar hon ta ett varv runt huset och säga ”hej” och förklarar att det är hennes lilla ritual. Även Kerstin begravde sin ena katt Virrvarr, på sina föräldrars gård. Hon la en stor sten ovanpå för att kunna lägga handen på något konkret. Kerstin berättar att hon ännu, många år senare, går till graven ibland.

Kerstin: Jag går fortfarande förbi och stannar till...ibland rensar lite ogräs och klappar lite på stenen och sådär...sen åker vi hem och tänder lite ljus.

När Kerstins andra katt Liv avlivades, tog hon ett annat beslut kring begravningen. Hon tog ett tassavtryck och valde att kremiera Liv. När askan kom hem några dagar senare kunde hon inte begrava den. ”Jag kan liksom inte... jag kan inte förmå mig att begrava henne...det går inte”.

Kerstin visar upp ett minnesskåp som hänger på väggen i hennes sovrum. Där finns urnan med askan, en handmålad tavla föreställande Liv och lite andra minnessaker. Kerstin säger att ”på något sätt känns det om att hon är gornöjd. Hon står bredvid sängen och det tänds ett ljus när jag ska gå och lägga mig och... då kan jag sova”. Praktiker som att tända ljus, hälsa på gravplatsen eller tatuera sig är alla symboliska handlingar som kan hjälpa till att påminna om djurets närvaro och betydelse (Turner, 1969). Även Linnea valde att kremera Rex och urnan med askan står på en hylla hos hennes pappa, som hade hunden mest de sista åren. De kan inte heller förmå sig att gräva ner askan utan hon säger att det känns bättre att ”ha honom nära oss”. I kontrast till Julia, som uttrycker att hon inte skulle vilja ha askan i en urna inomhus, så fann både Kerstin och Julia tröst i att ha sina döda djur nära. Lina å andra sidan, donerade sin katt Smulan till ett museum och hon berättar att det känns bra och fint att veta att hon lever vidare där. Enligt Arluke & Sanders (1996) är det vanligt att människor vill hedra sitt husdjurs minne exempelvis genom att exempelvis donera pengar, skapa en fond eller minnesplatser.

Eftersom samhället inte erbjuder etablerade praktiker och rutiner för människor som genomgår sorg efter ett husdjur, som vid förlusten av en människa, är ritualer extra viktiga för den som förlorat ett husdjur, eftersom det kanske är den enda sorgebearbetning man gör. Sorgen, smärtan och saknaden är närvarande också vid förlust av husdjur, och förvåras av den tystnad från omgivningen många djurägare upplever efter de förlorat ett djur. Ritualen kan för dem vara något konkret tecken på att det som varit inte längre är och få ett slags definitivt avsked och är meningsskapande (Hornborg, 2005; Geertz, 1993).

Sorgens tre faser

Med utgångspunkt i Turners (1969) resonemang om övergångsriter har jag delat in sorgprocessen i tre faser. Även om Turners klassiska definition av ritual utgår från ett religiöst perspektiv så fokuseras här på sorg utifrån ett socialt perspektiv. Människor kan enligt Turner inte gå från en fas till en annan utan att genomgå ett mellanliggande steg. Den första fasen, separationsfasen, påbörjas när djuret dör och ägaren avskiljs från sin tidigare plats i samhällsstrukturen och från ett eller flera kulturella villkor, såsom sin statusposition som djurägare. Hos informanterna börjar denna resa när djuret dör och relationen dem emellan bryts, antingen genom avlivning hos veterinären eller när man funnit sitt djur avliden i hemmet. Denna

process kan dock också påbörjas innan själva dödsfallet, exempelvis om djuret varit sjukt en tid innan dödsfallet, som i Kerstins och Livs berättelse.

Efter separationsfasen hamnar husdjursägaren i vad Turner (ibid) kallar liminalfasen. Här befinner sig informanterna mellan olika sociala positioner där de är inte längre bundna av de gamla rollerna och identiteterna, men de har heller inte landat i de nya. De har här landat i sin sorg men är också mitt i den. I liminalfasen ges informanterna utrymme att bearbeta förlusten, hedra djurens minne och sörja på djupet, men det är också här som normer och omgivningens uppfattningar kan stjälpa denna process. I det netnografiska materialet har jag tidigare diskuterat hur människor uttrycker sig i forum på internet där de kan känna sig trygga med att omge sig av förstående likasinnade, och det är i liminalfasen som många sådana yttranden sker. Att utföra ritualer under liminalfasen är ett stöd för informanterna och både Julia och Kerstin tatuerade sig som en symbol för det starka bandet de haft till sina djur. Kerstin visar upp sin tatuering som föreställer det tassavtryck som togs av Liv stunden efter hon somnat in och berättar att genom tatueringen känner hon att Liv alltid finns hos henne (själsligt). Enligt Podrazik et al. (2000) är rituella handlingar ett sätt att fortsätta en förbindelse med ett avlidet husdjur, som ett sätt att upprätthålla den känslomässiga relationen men i en annan dimension. Genom att använda ritualer kan anknytningsbanden omarbetas för att förvandla det avlidna husdjuret till en inre representation som är baserad på mening, minne eller känslomässig koppling (ibid). Att tatuera symboler som informanterna förknippar med sina förlorade djur ger dem något att söka tröst i och symbolen ger dem en känsla av att alltid ha djuret nära, samtidigt som de erkänner att deras älskade djur har dött.

Att besöka platser förknippat med djuren kan också vara en ritualiserande praktik som informanterna vittnar om att de gör, exempelvis möbler som djuren vistats i. Men liksom dessa platser kan ge tröst, kan de också vara jobbiga för informanterna, och Julia säger att hon har väldigt svårt att vara i närheten av en soffa som hennes katt brukade ligga i, ”eftersom hon inte är där”.

Slutligen hamnar man i återintegrationsfasen. Det är här man träder in i sitt nya sammanhang. För en tidigare djurägare kan det innebära en ny social status, som icke djurägare om man valt att inte skaffa ett nytt husdjur. Återintegrationsfasen markerar att man nått slutet av sin sorgprocess och nu ska anpassa sig till sin nya identitet och roll genom stabilisering och

återetablering av sociala strukturer och normer. Monika definierar sig numera som kattlös. Hon vill ha katt igen i framtiden men det är inte läge just nu i livet, berättar hon. Hon undrar också om hon vågar skaffa en ny katt, av rädsla för att nästa relation inte skulle bli lika stark. Linnea säger att hon nu, tre år efter Rex död kan tänka på honom utan en klump i magen.

Linnea: Jag väljer att se och tänka på alla enormt fina minnen vi haft tillsammans och minns honom som min bästa vän, min Rex.

Avslutning

Sammanfattningsvis har denna studie ur ett antropologiskt perspektiv syftat till att få en inblick i hur relationer mellan människor och husdjur uppfattas och förstås när husdjur dör, samt hur djurägare som förlorat sitt djur upplever samhällets uppfattningar kring att sörja ett husdjur. Genom att använda en kombination av deltagande observationer, intervjuer och onlineobservationer har jag kunnat identifiera viktiga teman som visar på komplexiteten i hur relationer mellan djur och människor kan se ut och hur sorgen efter att ha förlorat ett djur på många sätt påminner som sorgen efter att ha förlorat en nära anhörig människa, men också skiljer sig på väsentliga sätt. Till exempel ansvaret som läggs på djurägaren vid avlivning, och bristen på etablerade ritualer och rutiner för att hantera avlivning.

Studien har också visat på betydelsen av att förstå hur omgivningens uppfattningar och olika kulturella sammanhang färgar individens sätt att uttrycka och visa sin sorg.

Med hänsyn till de resultat denna studie presenterat är det viktigt att i framtiden fortsätta att undersöka human-animal relations och sorg och antropologin kan vara särskilt värdefull här eftersom den kan hjälpa oss att belysa de kulturella och sociala dimensionerna av sorg över husdjur. Att i framtiden undersöka om det finns skillnader i sörjande kopplat till genus hade varit av intresse eftersom min studie enbart har undersökt kvinnors uppfattningar och upplevelser om husdjur och sorg.

Referenser

- Agria Djurförsäkring. (2017). *Allt fler hundar och katter i Sverige*. Hämtad 2022-11-28 från <https://www.agria.se/pressrum/pressmeddelanden-2017/allt-fler-hundar-och-katter-i-sverige/>
- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. (2., [utök. och aktualiserade] uppl.) Stockholm: Liber.
- American anthropological association. (2012). *Ethics and methods*. American anthropological association. <https://www.americananthro.org/ethics-and-methods>
- Aragunde-Kohl, U., Gómez-Galán, J., Lázaro-Pérez, C., & Martínez-López, J. Á. (2020). Interaction and emotional connection with pets: A descriptive analysis from Puerto Rico. *Animals*, 10(11), 2136.
- Archer, J., & Winchester, G. (1994). Bereavement following death of a pet. *British Journal of Psychology*, 85(2), 259.
- Arluke, A., & Sanders, C. (1996). *Regarding animals* (Animals, culture, and society). Philadelphia: Temple University Press.
- Árnason, A. (2007). "Fall apart and put yourself together again": The anthropology of death and bereavement counselling in Britain. *Mortality (Abingdon, England)*, 12(1), 48–65.
- Berg, M. (2015). *Netnografi: att forska om och med internet*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Carmack, J. (1985). The effects on family members and functioning after death of a pet. *Marriage and Family Reviews*, 8, 149-161.
- Carmack, J. (2003). *Grieving the Death of a Pet*. Fortress Press.
- DeWalt, K.M & DeWalt, B.R. (2011). *Participant Observation: a guide for fieldworkers* (2 uppl.). Lanham, Maryland: Altamira.
- Doka, K. J. (2008). Disenfranchised grief in historical and cultural perspective. In M. S. Stroebe, R. O. Hansson, H. Schut, & W. Stroebe (Eds.), *Handbook of bereavement research and practice: Advances in theory and intervention* (pp. 223-240). Washington, DC: U.S. Psychological Association.
- Doka, K.J. (red.) (2002). *Disenfranchised grief: new directions, challenges, and strategies for practice*. Champaign, Ill.: Research Press.
- Edney, A., Stewart, M., Fogle, B., Ahmedzai, S., & Murray, C.P. (2006). *Death of an animal friend*. Plymouth. Society for Companion Animal Studies

- Eriksen, T. (2001). *Small Places, Large Issues* (Anthropology, culture, and society). London: Pluto Press.
- Fogle, B. (1988). *Vi och våra sällskapsdjur*. Stockholm. Legenda.
- Geertz, C. (1993). *The Interpretation of Cultures; selected essays*. (New ed.] ed.). London: Fontana.
- Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press
- Goffman, E., Matz, R., Gundenäs, H., & Persson, A. (2020). *Stigma : Den stämplades roll och identitet* (Femte upplagan ed.).
- Gosse, G. H., & Barnes, M. J. (1994). Human grief resulting from the death of a pet. *Anthrozoos*, 7(2), 103–112.
- Gustafson, M. (2016). *Att förlora en hund*. (3., omarb. uppl.) Bromma: MBF.
- Hallgren, A. (2021). *Farväl till en vän, om sorgen efter en hund*. Bromma. AH Books Publishing AB.
- Hamm, M., & Mitchell, R. (1997). The Interpretation of Animal Psychology: Anthropomorphism or Behavior Reading? *Behaviour*, 134(3-4), 173-204.
- Handlin, L. (2010). *Human-Human and Human-Animal Interaction: Some Common Physiological and Psychological Effects*. Diss. (sammanfattning) Skara: Sveriges lantbruksuniversitet, 2010. Skara.
- Haraway, D. (2008). *When species meet* (Posthumanities ;3). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hinde, R. A. (1987). *Individuals, Relationships and Culture*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Hornborg, A. (2005). *Ritualer: teorier och tillämpning*. Lund: Studentlitteratur.
- Hosey, G., & Melfi, V. (2014). Human-Animal Interactions, Relationships and Bonds: A Review and Analysis of the Literature. *International Journal of Comparative Psychology*, 27 (1), 117-142.
- Johansson, B. (red.) (2005). *Djuren i människans klor*. Forskningsrådet Formas.
- Kulick, D. (2017). Human-Animal Communication. *Annual Review of Anthropology*, 46, pp. Annual Review of Anthropology, 2017, Vol.46.
- Kulick, D. (2021). When Animals Talk Back. *Anthropology Now*, 13(2), 1-15.

- Lien, M., & Pålsson, G. (2021). Ethnography Beyond the Human: The 'Other-than-Human' in Ethnographic Work. *Ethnos*, 86(1), 1-20.
- Lundgren, B. (2006). *Oväntad död - förväntad sorg: en etnologisk studie av sörjandets processer*. Stockholm: Carlsson.
- Marvin, G., & McHugh, S. (Eds.). (2014). *Routledge handbook of human-animal studies*. Taylor & Francis Group.
- Mullin, M. (1999). MIRRORS AND WINDOWS: Sociocultural Studies of Human-Animal Relationships. *Annual Review of Anthropology*, 28(1), 201–224.
- Nationalencyklopedin. (u.å.). *Sorg*. I Nationalencyklopedin. Hämtad 2023-04-11 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sorg>
- Norling, I. (1990). *Hundens betydelse. Redovisning av tidigare undersökningar och en studie av hundägare i Göteborg och Härryda 1975, 1981 och 1989*. Stockholm/Göteborg: Svenska Kennelklubben/Göteborgs Universitet.
- Podberscek, A.L., Paul, E.S. & Serpell, J. (red.) (2005). *Companion animals and us: exploring the relationships between people and pets*. (1st pbk. version.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Podrazik, D., Shackford, S., Becker, L., & Heckert, T. (2000). The Death of a Pet: Implications for Loss and Bereavement Across the Lifespan. *Journal of Personal and Interpersonal Loss*, 5(4), 361-395
- Rosaldo, R.I. (2013). *Grief and a Headhunter's Rage*.
- Shanklin, E. (1985). Sustainance and Symbol: Anthropological Studies of Domesticated Animals. *Annual Review of Anthropology*, 14(1), 375 - 403.
- Townsend, L., Wallace, C. (u.å.). *Social Media Research: A Guide to Ethics*.
- Turner, V. (1969). *The ritual process : Structure and anti-structure*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Utforska Sinnet. (2023). *Legenden om regnbågsbron: viloplatsen för våra husdjur*. Hämtad 2023-05-13 från <https://utforskasinnet.se/legenden-om-regnbagsbron-vara-husdjur/>
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forsknings sed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Whipple, E. (2021). The Human–Animal Bond and Grief and Loss: Implications for Social Work Practice. *Families in Society*, 102(4), 518-528.
- Wrobel, T. A., & Dye, A. L. (2003). Grieving Pet Death: Normative, Gender, and Attachment Issues. *OMEGA - Journal of Death and Dying*, 47(4), 385–393.